

София, ноември 1942 г.

/117.Тукъ,
Бъл.Зем.и Кооп.Банка

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

МИТРОПОЛИТЪ НАТНАИЛЪ

Година XIV

БИБЛИОТЕКА НА Б. З. К. ЗЕМ.

Книга 9 (139)

Съдържание:

1. Илинденъ и единъ заслужилъ деецъ —
Протоиерей Мустревъ
2. Моето участие въ революц. движение въ
Македония — Лаз. Димитровъ
3. Одисеята на Охрид. горско революц. на-
чалство въ Албания — А. Е. Кецкаровъ
4. На поклонение въ с. Могила — Ил.
5. Бончо Василевъ — К.
6. Тракийци на конгреса въ Битоля —
Хр. Караманджуковъ
7. Жертвитъ при потушаване на Ил. възстание
8. Братя Наки и Никола Паскалеви-Догена-
рови — К. Шкуртовъ
9. Положението.

ДА Е
ОТНАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
София

Илюстрация ИЛИНДЕНЬ

Редакторъ: КИРИЛЪ ХРИСТОВЪ — СОВИЧАНОВЪ

Редакция и администрация: ул. „Пиротъ“ № 5, телеф. 2-19-32 — Чекова смѣтка 52-21

Абонаментъ 120 лв., за платилитѣ до 1. юни 100 лв., за Европа—200 лв., за Америка—2 долара. Отдѣленъ брой 12 лв.

Списанието е одобрено отъ Министерството на Народ. Просвѣщение съ окржно № 40,350 отъ 28. XI. 1923 г.

ИЛИНДЕНЬ и единъ заслужилъ деецъ

Той е приснопамятниятъ Охридски митрополитъ Натанаилъ, Предтеча на Илинденската

митрополитъ Натанаилъ въ своето светителствуване въ Охридъ.

мислѣше и живѣеше само за своето паство. Той въ кратко време, макаръ и въ страшни времена, обиколи обширната си епархия. Спомени-тъ за неговото пѣтуване по епархията му помнятъ се и сега, защото първи пѣтъ въ страхотния робски животъ българинътъ въ охридско чуваше отъ устата на своя духовенъ началникъ насърчителни думи, пълни съ надежди за по свѣтли дни.

„Търпете, мои чеда, още малко остава за това черно робство“, казваше на нещастното свое паство митрополитъ Натанаилъ.

Тѣзи думи, казани въ онова време, наистина действували като цѣрителенъ балсамъ върху безкрайнитѣ страдания на българитѣ. Тѣзи думи отъ друга страна пламвали буйнитѣ сърдца на много българи.

Тѣкмо по това време въ охридско се появили първитѣ революционери, тръгнали по свой починъ за борба съ страшното разбойничество, покровителствувано отъ кжогледни управници въ оня край, отъ което много страдало само българското население. Вдѣхновителъ на тия буйни българи билъ митрополитъ Натанаилъ, който, заподозренъ отъ властта, по заповѣдъ отъ Цариградъ, билъ извиканъ отъ св. Екзархия въ столицата.

После, следъ Берлинския конгресъ, когато Македония бѣ оставена пакъ подъ робство, митрополитъ Натанаилъ подпомогнатъ отъ голѣмия родолю-

бецъ, общественикъ и държавникъ Стефанъ Стамболовъ, взе живо участие въ възстанието въ Кресна съ своитѣ пламенни въззвания въ района на възстанието.

Да помнимъ родолюбивия, безкористенъ и благодѣтеленъ архипастиръ — Охридския митрополитъ Натанаилъ.

Протоиерей Мустревъ

Митрополитъ Натанаилъ

епопея. архипастиръ съ голѣми заслуги въ освободителното движение въ Македония.

Въ бурнитѣ години на робския животъ на Македония, преди освобождението на България,

ЛАЗАРЪ ДИМИТРОВЪ

Моето участие въ революц. движение въ Македония

1. Революционната ми дейност въ Съресъ. — Презъ 1902/1903 учебна година бѣхъ назначенъ учителъ въ Педагогическото училище въ Съресъ. Въ сѣщото време бѣхъ опредѣленъ бѣ Централния револ. комитетъ за ръководителъ (председателъ) на Сърския окръженъ революционенъ комитетъ. Въ какво положение намѣрихъ революционното дѣло въ тоя окръгъ при пристигането ми въ градъ Съресъ, ще изложя тукъ накратко, за да се види, каква огромна работа предстоеше да се върши за преуспѣване на дѣлото. Цѣлиятъ окръгъ бѣ покритъ съ мрежа отъ революционни комитети въ села и градове, особено планинската му частъ. Въ всѣка околия имаше чета съ войвода начело. Вънъ отъ околийскитѣ бѣше и четата на Гоце Дѣлчевъ, въ която се числѣше и поетътъ Пѣю Яворовъ, сѣщо и Д. Гоцановъ. Въ тоя окръгъ бѣха четитѣ на Сандански и Михаилъ Чаковъ. Въ една отъ книжкитѣ на ил. „Илинденъ“ презъ настоящата 1942 г. има подробни сведения за четитѣ въ окръга изложени отъ Лазаръ Томовъ, който е билъ подиръ мене ръководителъ на Сърския окръженъ революционенъ комитетъ, а сега е председателъ на Централното управително тѣло на Илинденската организация въ Царството. Намирамъ за излишно да пиша за нѣща, за които вече е писано.

Почти цѣлото българско население въ окръга бѣше посветено въ революционното дѣло. Ако имаше по нѣкъде непосветени още българи въ организацията, тѣ се посвещаваха отъ четитѣ.

Нека сега дамъ сведения за *състава на Комитета въ Съресъ и дееспособността по-отдѣлно на членоветъ му*. Комитетътъ се състоеше въ мое време отъ следнитѣ лица: Лазаръ Димитровъ (азъ) председателъ, секретаръ Ангелъ Атанасовъ, главенъ учителъ въ първоначалното училище; членове: Христо Вълкановъ, учителъ въ Педагогическото училище, Стоянъ Божовъ, секретаръ въ Българското Архидерейско намѣстничество и нелегалния членъ Димитъръ Гоцановъ. Ст. Божовъ почти не взимаше въ Комитета участие, а държеше само комитетската каса, но той ни бѣше много полезенъ съ съветитѣ си, понеже бѣ много тактиченъ, опитенъ и разуменъ човѣкъ. Христо Вълкановъ бѣше почти недѣятеленъ. Д. Гоцановъ бѣше постоянно въ четата си, та не можеше да помага въ дейността на Комитета. Оставаше всичката работа да тежи върху гърба на двамата ни — на секретаря и мене. А работата бѣ голѣма и отговорна. Трѣбваше да се води кореспонденция съ Централния комитетъ, съ Околийскитѣ комитети и съ четитѣ все съ шифъръ — единъ съ Центр. комитетъ и другъ съ четитѣ и Околийскитѣ комитети, а това бѣше много трудна работа, — трѣбваше да се приема и изпраща пощата; трѣбваше да се приематъ вестници „Реформи“ и „Право“, идеши по каналъ отъ България и да се разпращатъ по Околийскитѣ комитети; трѣбваше да се обслужватъ четитѣ и т. н.

Въ началото бѣше спокойно и тихо и можеше да се работи редовно и нормално, но това бѣ за кратко време. Почнаха да се редятъ събития, коѣ отъ кои по-страшни и по-сѣдбоносни, като

се започне отъ Горно-Джумайското въстание презъ есента 1902 год., и се дойде до Илинденското въстание и Преображенското. При такива смутни времена работата бѣше мъчителна и много не спорѣше, но се полагаха възможнитѣ усилия да се превъзмогнатъ трудноститѣ.

Презъ цѣлата есенъ, та чакъ до късна зима се влачеха арестувани българи изъ Горно-Джумайско и се препълниха затворитѣ въ Съресъ. Полагаха се грижи за облекчение положението на затворенитѣ отъ Архидерейското намѣстничество и отъ Българското търговско агентство. Но и Комитетътъ не скѣпѣше трудъ и сръдства да помогне съ каквото може на затворенитѣ. Често изпращахме прислужника при Педагогическото училище Великъ, който, доколкото помня, бѣше отъ селото Търлисъ, и който бѣше посветенъ въ революционното дѣло, въ затвора да събира сведения за числото на затворенитѣ, отъ кои села сѣ и дали сѣ подлагани на истезания. Сведенията мъчно се събираха, понеже въ затвора имаше силенъ контролъ и не се допускахе съприкосавени на външни хора съ арестуванитѣ. Комитетътъ се грижеше да подпомага затворницитѣ и съ материални сръдства, доколкото можеше.

Две думи за прислужника Великъ. Той бѣше дѣсна ръка за менъ и за секретаря. Едъръ, силенъ и безстрашенъ, бѣше буденъ, пѣргавъ и послушенъ. Проникнатъ бѣ и съ силенъ революционенъ духъ. Не му мигаше окото да дойде до хакъ на десетъ души противници и да ги направи на пестилъ. Минаваше и като тѣлохранителъ на мене и на секретаря. Изпълнението на поржкитѣ отъ страна на четитѣ се възлагаше върху него да ги купува отъ пазара и да ги препраща.

Комитетътъ се грижеше за *обмундировката на четитѣ*. Често се правѣха поржчки отъ тѣхъ по нарочно изпратени кираджии, посветени въ дѣлото за обуца и облѣкло, като цървули, навуца и горно и долно облѣкло Макаръ и съ голѣми рискове поржкитѣ се изпълняваха редовно. И хвала Богу не се случи никакъвъ опасенъ инцидентъ.

Нека кажемъ нѣколко думи и за *дисциплината въ четитѣ*. Всрѣдъ четитѣ владѣше добра дисциплина. Презъ цѣлото време на моето пребиваване въ Съресъ нѣмаше никакво оплакване — нито отъ войвода срещу четници, нито отъ четници срещу войвода; нѣмаше оплакване отъ населението срещу войводитѣ; нѣмаше разпри и раздори между войводитѣ, защото бѣха проникнати отъ съзнанието, че тѣ служатъ на священо дѣло, дѣто нѣма мѣсто за вражди и раздори. Добрата дисциплина се дължеше и на обстоятелството, че въ четитѣ имаше секретари интигентни лица. Най-главно, обаче, тази стегнатостъ въ четитѣ се дължеше на факта, че Гоце Дѣлчевъ съ четата си се намираше заедно съ своитѣ другари Пѣю Яворовъ и Д. Гоцановъ отъ началото на есента 1902 г. до неговата смъртъ 1903 год. 22 априлъ все въ нашия окръгъ. Благодарение на това обстоятелство Горно-джумайското въстание бѣ ограничено само въ тоя районъ (Горна Джумая)

Станътъ на Дѣлчева съ четата си бѣше цѣлия Сърски окръгъ — планинската му и полска

часть. Но като по-постоянно място бяха недрата на Али-Ботушъ съ своите стръмни скали и тайни пещери.

Нека се повърнем да кажем още нещо по предаването и приемането на пощата и на приемането и разпращането на вестниците. Това ставаше от секретаря въ бакалницата на Димитър Пороийлията въ центъра на града. Тукъ ставаха и срещите на куриерите, чрез които се разпращаха вестниците на околийските комитати. Често обикаляха полицаи покрай тая бакалница, но не се случи никакъв неприятен инцидентъ.

Презъ годината имахъ четири срещи съ войводи и секретари на войводи въ града и една среща вънъ отъ града. Две срещи бяха съ Сандански, една среща съ секретаря на неврокоп. чета Стоянъ Филиповъ и една съ Гоце Дѣлчевъ. Срещите ставаха въ една стая на първоначалното училище въ Каменница. Първата среща съ Сандански бѣше презъ есента на 1902 година, втората презъ пролѣтътъ на 1903 година. Въ първата среща Сандаоски представи готовъ проекто-уставъ за четите съ желание да се препрати до всички войводи въ окръга да го прегледатъ и си дадатъ мнението за него. Съгласихъ се. Но мѣчно бѣше препращането на проекто-устава, понеже бѣше написанъ съ кирилица, па и трѣбваше дълго време, ако се препратеше до всички войводи. Изпратихме го само до войводата на четата, въ която секретаръ бѣше Георги Баждаревъ. Той отхвърли изцѣло проекто-устава. Настѣпиха събития, които пречекаха за по-нататъшния ходъ съ устава. И така си остана. Втората среща стана презъ пролѣтътъ — имаше за целъ изясняване на общи революционни въпроси. Въ втората среща Сандански бѣше преоблѣченъ въ калугерски дрехи — расо и калимявка, придруженъ съ четникъ съ дисаги на рамо. При идването си мина презъ главната улица покрай кафенетата, кждетоние, учителите и други хора и гърци, пиехме си кафето, погледна къмъ насъ, усмихна се, проникна и си замина безъ всѣкакво премеждие.

Срещата съ секретаря на неврокопската чета Ст. Филиповъ имаше за предметъ въпроси отъ мѣстенъ характеръ. За срещата си съ Гоце Дѣлчевъ и тая съ Сандански въ с. Дутли ще говоря по-нататѣкъ.

Най-важниятъ въпросъ за окръга бѣше доставката на оружие, понеже окръга бѣше лишенъ съвършено отъ съоръжение. И ако имаше тукъ-таме, то бѣше ничтожно и негодно. Замислюваше се да се открие каналъ отъ Кавала презъ Драмско за доставка на оружие, но не се предприе нищо, понеже времето течеше бързо и събитията се нижеха съ голѣма бързина. Много погречи за това Горно-джумайското въстание.

Презъ ноемврий 1902 год. се поискаха отъ Централния революционенъ комитетъ сведения за наличното оружие въ окръга. Сведенията бѣха съвсемъ незадоволителни: състояха се само отъ незначителни кремъклийки пушки и чифтета и наредко нѣкоя манлихерка. Отъ това искане на Комитета пролича какжде духа вътѣрѣтъ. Въ края на декемврий се получи писмо отъ Солунъ, въ което се съобщаваше, че се свиква конгресъ да разгледа въпроса за вдигане въстание и се канѣхъ да замина по Коледа въ Солунъ за делегатъ на конгреса като председателъ на окръга. За

конгреса нѣма тукъ да говоря, защото доста е писано по него; нѣма да говоря и за моето становище по въпроса за вдигане въстание, понеже и за това е писано доволно, а ще кажа само, че конгресътъ стана презъ последните дни на декемврий 1902 г. и първите дни на януарий 1903 год. и че въ него се взе решение съ абсолютно болшинство безъ единъ гласъ (моя) да се вдигне въстание презъ лѣтото, къмъ края на лѣтото или въ началото на есента. Предостави се на Централния комитетъ правото да опреѣли точната дата на въстанието. Съобщено бѣше и на Гоце Дѣлчевъ, който по този поводъ изпрати до насъ писмо-послание до Централния комитетъ за да го препратимъ по каналъ въ Солунъ, каквото и направихме. Писмото бѣ подписано отъ Гоце Дѣлчевъ и Пѣю Яворовъ. И двамата се противопоставяха категорично срещу решението на конгреса.

Презъ зимата почна да се издава вестника „Свобода или смъртъ“ въ планината Али-Ботушъ отъ Пѣю Яворовъ на хектографъ. За това бѣ нуженъ материалъ: хартия, глицеринъ и туткалъ. За тази целъ бѣ изпратенъ специаленъ човѣкъ (кираджия) посветенъ въ дѣлото съ бележка до насъ да купимъ единъ товаръ хартия, 3 — 4 оки глицеринъ и 4 — 5 оки туткалъ. Много рисковано. Намѣриха се тия нѣща въ грѣцки магизини. Купихме ги. Специалниятъ човѣкъ ги натовари и си заминалъ, стигналъ на уреченото място благополучно. И съ насъ не стана нѣщо опасно.

Презъ втората половина на мартъ 1903 год. Дѣлчевъ съ четата си вдигна въ въздуха моста на р. Анжиста. При този атентатъ, извършенъ сполучливо, не станаха опасни сътресения за организацията, но турците разбраха, че се готви нѣщо опасно за държавата имъ и станаха побдителни и по-строги. Работата на Комитета ставаше все по-мѣчна и по-мѣчна.

По-горе казахъ за нареждането на Централния комитетъ да се събератъ сведения за наличното оружие въ окръга и че почти нѣмаше никакво годно оружие въ цѣлия окръгъ.

Доставката на оружие бѣше най-сжществения въпросъ. Замисляше се както казахъ и по-горе да се отвори каналъ отъ Кавала презъ Драмско за Сѣрския окръгъ, но не можа нищо да се направи, понеже времето бѣ кратко, а събитията се нижеха съ голѣма бързина. Отъ Солунъ до Кукушъ имаше такъвъ каналъ, но на последѣкъ се бѣха явили недоразумения между доставчика на оружие за нашия окръгъ едно поради далечината и друго поради това, че трѣбваше да мине оружието презъ моста на р. Струма, а това не бѣ възможно, понеже тоя мостъ имаше силна охрана. А и бродъ на югъ отъ този мостъ въ полето невъзможно бѣ да се намѣри, понеже коритото на рѣката не позволява поради високото ниво на водата.

Нека се повърнемъ и кажемъ още нещо за срещата на Гоце Дѣлчевъ и Сандански въ село Дутли. Въ началото на пролѣтътъ 1903 г. бѣхъ поканенъ отъ Сандански да се срещнемъ, за да го освѣтля подробно и напълно по взетото въ Солунъ решение за обявяване на въстание. Единъ празниченъ день привечеръ излѣзохме съ секретаря на разходка по шосето, което води за манастира „Св. Иванъ Продромосъ“, и по което

сърчани си правятъ въ празниченъ день обичайната разходка. На връщане отъ разходката двамата останахме най-назадъ. Бѣше се замрачило вече! Стигнахме едно дере въ дѣсно отъ пътя и се насочихме къмъ единъ хълмъ по северна точка. Когато стигнахме въ подножието на хълма, забелязахме въ мрака да се движатъ две сѣнки по рѣба на хълма, които за мигъ се изгубиха. Това ни стресна доста, но, секретарятъ се досети бърже и каза, че сж контрабандисти на тютюнъ. Успокоихме се и почнахме да се катеримъ по плещитѣ на хълма. Изкачихме се на върха му и продължихме да вървимъ презъ шумалаци и стигнахме опредѣленото мѣсто, дето ни очакваха двама четници. Казаха паролата и веднага четниците излѣзоха отъ шумалака и ни поведоха къмъ селото Дутли. Стигнахме. До късна нощъ беседвахме съ Сандански, както по въпроса за решението да се обяви възстание, тъй сжщо и по общи въпроси на революционното дѣло. Рано още въ зори напуснахме селото и се опжтихме за града по други пътеки, а не по дерето, по което дойдохме въ Дутли. Бѣше се издигнало слънцето вече доста високо, когато стигнахме въ града откъмъ старата крепостъ, необезпокоявани отъ никого и отъ нищо. Раздѣлихме се и всѣки отъ насъ си отиде на работа въ своето училище.

По Великденъ, презъ страсната седмица, пристигна Гоце Дѣлчевъ. Срещнахме се въ училището въ махалата Каменница. Каза ми, че ще замине за Солунъ да се срещне съ Даме Груевъ, който бѣше се върналъ скоро отъ заточение и се намираше въ Солунъ, за да се разбератъ по въпроса за повдигане на възстание. Покани и менъ следъ него да замине за Солунъ, за да си кажа и азъ мнението по тоя въпросъ и да подкрепя неговото мнение. Постарахъ се да отклоня тая покана, но Дѣлчевъ настоя и азъ да ида въ Солунъ, като ми каза, че мое право и дългъ било да изкажа и защитя своето гледище. На другия день рано Дѣлчевъ замине по канала, облѣченъ въ селски дрехи, каращъ магаренце съ слама. Въ Солунъ пристигналъ благополучно. Следъ него и азъ заминахъ.

На втория или третия день на Великденъ дойде слугата отъ гимназията да ме покани по порѣка на Дѣлчева да отиде тамъ. Отидохъ. Намѣрихъ Дѣлчева въ долния салонъ на гимназията предъ физическия кабинетъ, гдето ме чакаше. Бѣше добре облѣченъ въ цивилни дрехи. Следъ поздрава веднага ме уведоми, че сж се срещали съ Дамета и че сж се разбрали по възстанието. Съгласилъ се и той (Дѣлчевъ) да бжде възстанието, но *четническо - партизанско*. Следъ свършването на Великденската ваканция азъ се върнахъ въ Сѣресъ. За пристигането на Дѣлчева въ Солунъ и заминаването отъ този градъ се писа доста много. та намирамъ за излишно да се спирамъ и азъ на това.

Не се минаха десетина дена отъ завръщането ми отъ Солунъ и станаха известнитѣ атентати въ тоя градъ. Сутринтъ следъ почването на атентатитѣ рано, рано ме арестуваха въ Сѣресъ. Съ това се тури точка на моето учителствуване и на моята революционна дейность въ тоя градъ.

II. Арестуването ми въ Сѣресъ, изпращането въ Солунъ и интернирането ми въ Дебъръ. —

Следъ почването на атентатитѣ на другия день рано сутринтъ бѣ извиканъ отъ полицията капукехаята на Българското Архирейско намѣстничество Янаки Гелевъ, който бързо се връща и веднага ни извикватъ мене и Сребренъ п. Петровъ отъ училището, дето току що бѣхме влѣзли въ класъ на преподаване първия часъ, отъ Архирейското намѣстничество. Напуснахме преподаването и се явихме въ Намѣстничеството. Тамъ намѣрихме Архирейския намѣстникъ, капукехаята Я. Гелевъ и секретаря на Намѣстничеството Стоянъ Божовъ. Съобщиха ни се нерадостната вестъ, че ни викактъ въ полицията на разпитъ, следъ който щѣли да ни освободятъ (?!). Това бѣ грѣмъ отъ ясно небе. Всички бѣхме смутени. Трѣбваше да се вземе бързо решение. Азъ предложихъ да замина въ четитѣ, но другитѣ не се съгласиха съ това мое предложение, понеже съ това се даватъ доказателства въ рѣцетѣ на турцитѣ, че действително сме се занимавали съ революционерство и щѣха турцитѣ да бждатъ безпощадни въ преследването на всичко българско по тия краища.

Отидохме въ полицията. Задържаха ни въ една стая на най-долния етажъ на конака при стражаритѣ двамата. При вечеръ ни раздѣлиха: азъ останахъ въ сжщата стая, Сребрена поставиха въ друга. На другия день преди обѣдъ ни разследваха: първо Сребрена, после мене. Ще предамъ дословно, до колкото мога разпита: „Били ли сте по Великденъ и срещали ли сте се съ Иванъ Гарвановъ? Отговорихъ положително. „Какво говорихте съ него?“ Казахъ, че сме говорили по училищни работи. „Не, вие сте говорили по подготвката на атентатитѣ, които станаха тѣзи дни въ Солунъ. Ние имаме документи за това тѣкъ, и посочи чекмеджето на писалищната маса. Кажете правото. Ние всичко знаемъ. И твой другаръ сега преди малко призна всичко“. Въ отговоръ Казахъ, че азъ не зная нищо по атентатитѣ. Ако другарътъ ми е казалъ всичко, той може да знае. Най-после ме запита: „годеница ли ми е учителката Измирлиева?“ Отговорихъ отрицателно. Съ това се свърши разпита и ме върна стражарятъ въ сжщата стая, въ която пренощувахъ. На следния день преди обѣдъ ни закараха и двамата на гарата и ни качиха на трена за Солунъ. На гарата имаше гъмжило отъ войници — високи, кокалести и сухи съ такета на главитѣ. Навѣрно тѣ бѣха албанци отъ северна Албания. Поставиха ни въ арестантското купе. Срещу насъ седнаха *бабаити* съ дебели сопи и ни гледаха кръвнишки. Вѣроятно тѣ бѣха отредени, като слезнемъ въ Солунъ отъ трена да ни пребиятъ по улицитѣ, когато ни води стражарятъ къмъ затвора. Съ сжщия тренъ, съ който пътувахме за Солунъ, пътуваше и високъ савановникъ паша, изпратенъ нарочно отъ Цариградъ да ликвидира съ смутното положение въ Солунъ и да контролира сжденето на виновниците по атентатитѣ. Стигнахме въ Солунъ въ тъмно. Когато слѣзохме отъ трена съ Сребренъ, всички хора на гарата юрнаха къмъ вагона, въ който пътуваше пашата. Ние извикахме единъ файтонджия, качихме се бърже съ стражаря и потеглихме къмъ виляетското управление. И така се спасихме отъ чомагашитѣ. Въ сградата на виляетското управление въ най-горния етажъ ни затвориха въ една стая, препълнена съ албанци, които скоро бѣха разпратени и стаята се изпразни. Следъ нѣкой день

доведоха въ нашата стая Иванъ х. Николовъ, Спасъ Мартиповъ и Георги Раевъ. Доведоха и Юрданъ Самарджиевъ, който се бѣ укрилъ въ монастиритъ въ Света Гора, но властта го намѣрила и го арестувала и го доведоха въ нашата стая полудѣлъ. Нито ние говорѣхме съ него, нито той съ насъ. Стоеше на страни като вдървенъ. Еднажъ се наведе съ главата на пода на стаята и почна да вика Орцето и да го запитва какъ върви работата въ тунела. Това ни озадачи много. Доведоха въ стаята единъ затворникъ който приличаше много на Борисъ Сарафовъ. Тоя затворникъ, влахъ по народностъ, казваше, че въ Цариградъ е билъ полицейски приставъ, но по клеветата сж го уволнили и арестували. Юрданъ Самарджиевъ малко се посъвзе и съ влаха станаха нераздѣлни. Постоянно си приказваха. Това още повече ни озадачи.

Дойде Гьорговденъ и съ свѣткавична сила се прѣсна скръбната вестъ за убийството на Гоце Дѣлчевъ въ с. Баница. Това известие съкруши всички ни и ни навѣваше черни мисли за сѣдбата на революционното дѣло, което се лишаваше отъ създателя и най-преданныя му апостолъ, най-крупната сила, която мощно го тикаше напредъ. А ни измъчваше и мисълта — какво ще стане съ готвящото се възстание безъ Дѣлчева?

Въ началото на май бѣше, доколкото помня, извадиха мене и Сребрена и ни поведоха на гарата, отъ дето потеглихме за Битоля, водени отъ единъ стражаръ. Стигнахме вечерята въ тоя градъ и бѣхме отведени въ затвора. Следъ нѣколко дена Сребрена изпратиха въ Леринъ. Останахъ самичкѣ. Тежко бѣше. Въ стаята, дето бѣхъ азъ, бѣше затворенъ и Делаверъ Винаца отъ Джебояни (Стружко), главатаръ на разбойнически банди въ западна Македония. Единъ день ме покани на разговоръ (мохабетъ) и между другото ме пита дали познавамъ д-ръ Хр. Татарчевъ и се похвали, че той познава доктора и че му билъ добъръ приятель. Въ затвора бѣха, но въ друга стая, и главорѣзитѣ: Шукриятъ отъ Битоля, Каро Баджака отъ Охридъ и Сулъ Ходжа отъ с. Себица (Дебърско), затворени по настояването на европейскитѣ консули по поводъ на кланетата по битолскитѣ улици на българи по Гьорговденъ.

Въ затвора имаше нѣколцина отъ Ресенъ, между които и братътъ на Андрей Лячевъ. Съ тѣхъ не се срещаме, понеже бѣха въ горния етажъ на затвора.

Не се минаха петъ шесть дена следъ изпращането на Сребрена за Леринъ и мене изпратиха за Дебъръ. Битолчани положили много грижи за мене. Когато ме извадиха отъ затвора, предъ вратата чакаше единъ файтонъ. До файтона стояха нѣколко души битолчани и се разговаряха съ стражаря, който щѣше да ме заведе по пѣтя, и го молѣха да пѣтуваме съ файтона, а не пеша. Стражарятъ се съгласи и трѣгнахме на пѣтъ. За жалостъ, при суматохата и бързината, съ които ставаше изпращането ми не ми се удаде възможностъ да спра погледъ на изпращачитѣ и да забележа нѣкой познатъ. Файтонътъ бѣше пазаренъ да ме заведе до Охридъ и платенъ отъ битолчани.

Кѣсно вечерята по тъмно стигнахме въ Ресенъ и спрѣхме въ началото на града, дето бѣше стражарския постъ. Файтонджията замина за града, менъ въведоха въ зданието на стражаритѣ,

единъ полусрутень бордей, нечистъ и низкъ — не може човѣкъ да се изправи свободно. Поставиха и едно газениче да свѣти. Килията (клетката) бѣше постлана съ дебелъ пластъ отъ пепель и тя ми служеше за постелка. Рано сутринята файтонътъ бѣше готовъ за трѣгване. При файтона стоеха нѣколцина ресенчани и разговаряха съ стражаря, който щѣше да ме води за Охридъ. Молѣха да не ми заключва рѣцетъ съ белекчета. Стражарятъ се съгласи да стори това, но не тукъ, а при ханищата близо до с. Круша, които ханища отстояха на 5-6 километра. За тази услуга дадохъ му рушветъ една бѣла меджидия. До ханищата при с. Круша рѣцетъ ми бѣха заключени въ белекчета. Ресенчанитѣ, които дойдоха да ме улеснятъ въ пѣтуването, не ми бѣха познати, но по-късно ми каза нѣкой, до колкото помня, че сж били отъ семейството Стрезовци.

Вечерята кѣсно стигнахме въ Охридъ, дето бѣхъ заведенъ въ затвора въ една стая на втория етажъ съвсемъ праздна, доста чиста съ рогозка на пода. Стаята гледаше къмъ изтокъ и бѣ свѣтла и приветлива. Затворътъ бѣше на високо мѣсто, отдето се простираха предъ очитѣ очертанията на планинитѣ. Изобщо имаше хубава гледка. Презъ деня до пладне бѣхъ самичкѣ въ стаята. По пладне въведоха още единъ арестантъ. Той бѣше Трифонъ Ошафковъ отъ Дебъръ. Билъ учитель въ нѣкое село въ Кичевско, дето сж го арестували, подозрѣнъ че е членъ въ революционната организация, и отъ Кичево сж го изпратили въ Охридъ.

На втория день раното ме извадиха отъ затвора да ме пратятъ за Дебъръ. Предъ затвора стоеше кираджия съ единъ конь и при него нѣколцина охридчани, които ми казаха, че този кираджия съ коня ще ни заведе до Дебъръ. Дадохъ ми 70-80 гроша пари, изпратени отъ Иванъ Нелчиновъ. Трѣбва да кажа, че охридчани се грижеха и за храна въ затвора. Грижитѣ на охридчани не бѣха по малки отъ тия на битолчани и не можеха у мене да не извикатъ чувство на дълбока благодарностъ и признателностъ, както къмъ битолчани, тъй и къмъ охридчани и ресенчани.

Потеглихъ за Дебъръ съ кираджията и единъ стражаръ. Стигнахме още рано вечерята на Мерсимбеговъ ханъ, дебърско землище, въ района, нареченъ Дебърски дримколъ, въ който влиза и родното ми село Дрѣнокъ. Стражарятъ ме предаде на булюкъ башията Мерсимъ Дема, началникъ на стражарския постъ. Близо до стражарския постъ квартируваше гарнизонъ отъ около 200 души войници за постоянно. Този пунктъ бѣше административенъ центъръ на Дебърски дримколъ, нѣщо като нахия съ началникъ булюкбашия. Мерсимъ Дема излѣзе по обиколка изъ района и ме заключи въ една клетка, понеже нѣмаше стражаръ на поста — бѣха всички по обиколка по селата. Когато булюкбашията се върна отъ обиколка кѣсно вечерята, ме изведеха отъ клетката. Преспяхъ въ стаята на булюкбашията на втория етажъ на зданието. Стаята бѣше доста чиста и удобна. Булюкбашията се познаваше добре съ брата ми Христо, който бѣше кметъ (кефайлия) на селото. Разчуло се бързо изъ Дримкола, че ме водятъ като арестантъ за Дебъръ. Братъ ми заминалъ бързо за Дебъръ да ме чака тамъ.

Сутринята на следния день потеглихме за

Дебъръ и стигнахме тамъ около 10 часа по турски и намѣрихъ брата ми въ Дебъръ, пристигналъ преди мене. Стражарѣтъ искаше да ме предаде на полицията още вечерята следъ пристигането, но братъ ми можа да го склони предаването ми да стане на другия денъ сутринята. Преспяхме въ хана на Вангелъ Стружанеца. Стражаря нахраниха и напоиха добре и той си легна рано и заспа. Братъ ми съ ханджията измъкнали изподъ възглавницата на спящия стражаръ плика съ проводителнитѣ писма за моето интерниране и го занесълъ на Шекиръ бега Егеновски. Разпечатали плика, прочели писмата и пакъ го запечатали и братъ ми върналъ плика и го поставилъ подъ възглавницата, безъ да се съти стражарѣтъ. Следъ като прочелъ писмата, Шакиръ бегъ казалъ на брата ми, че не е толкова опасна работата — има само подозрение, ще отида при мюгнсарифина и се надѣвамъ да бжде освободенъ братъ ти веднага.

Стражарѣтъ раното ме предаде на полицията и ме затвориха въ една клетка на втория етажъ на затвора. По чардака се разхождаха затворницитѣ, но скоро ги прибраха въ стаята, понеже приближаваше обѣдъ. Единъ младъ затворникъ взе да припѣва. Това ми обърна вниманието и чухъ да припѣва следното: „Приятелю, не се бой, имашъ тукъ твои другари“.

Два-три часа следъ пладне ме извадиха отъ клетката и затвора и ме заведоха въ кабинета на мюгнсарифина. Застанахъ при вратата. Мюгнсарифинѣтъ ме изгледа нѣкакъ съжалително и каза: „Вай, вай, не алъна дюшмюшюнъ, т. е. вай, вай, въ какво положение си изпадналъ. По пжтя отъ Мерсимъ беговъ ханъ валѣ дъждъ и дрехитѣ ми, както и феса бѣха смачкани, а по бузитѣ ми имаше червени линии отъ боята на феса. Покани ме да седна. Седнахъ на едно канапе до вратата. Мюгнсарифинѣтъ бѣше важно лице. Щомъ седнахъ обърна се къмъ мене съ следнитѣ думи: „Азъ ранихъ генералъ Цончева въ Горна-Джумая, ти му бѣше секретаръ“. Отвърнахъ, че азъ непознавамъ Цончева, нито нѣкога съмъ билъ въ Горна-Джумая. „Знаемъ ние всичко какво вършите — и посочи чекмеджето на писалището — тукъ имаме доказателства за вашитѣ планове“, продължи той. Отговорихъ, че азъ нищо не зная за това, което говори. После ме попита отъ кое село съмъ. Казахъ, че съмъ отъ с. Дрѣнокъ. Попита ме, какво е населението въ това село. Отговорихъ, че е чисто българско, но той извади карта отъ чекмеджето и ми възрази, че въ това село, споредъ картата, имало и мухамедани (албанци или помаци). Моитѣ настоявания, че селото е чисто българско, не го убедиха. Подиръ това се обърна къмъ мене съ думитѣ: „Сега ще те освободимъ и можешъ да живѣешъ въ града или селото си, но ще бждешъ подъ полицейски надзоръ и ще се явявашъ предъ полицията всѣка седмица“. Това положение продължи, докато отидохъ да взема участие въ възстанието. За да не обърщамъ вниманието на албанцитѣ и на властта, съблѣкохъ европейскитѣ дрехи и се облѣкохъ въ мѣстни. Когато пребивавахъ въ Дебъръ, не се срещахъ съ гражданитѣ, макаръ и да имахъ много познати и приятели отъ времето на моето учителствуване въ тоя градъ, презъ годинитѣ 1889/1890 и 1891/1892 години, за да не zlepоставя хората. Не отидохъ и въ Митрополията, понеже

по това време митрополитъ Козма Пречистански бѣше въ Кичево.

Нека сега се повърнемъ на кжсо да кажа нѣщо за лицето, за което споменахъ по-горе, че припѣваше, за да ме насърдчава въ затвора. То се казваше Аврамъ Камхи отъ Битоля, еврейнъ. Арестуванъ билъ и интерниранъ въ Дебъръ. Скоро следъ мене освободиха и него отъ затвора, съ условие да живѣе въ Дебъръ и не му разрешиха да се върне въ Битоля. Арестуването му станало, защото сж го подозирали, че е членъ на революционната организация. Заедно съ него било арестувано по сжщата причина и друго едно момче, пакъ еврейнъ, на около 15—16 годишна възраст на име Нисимъ Таджеръ. Нему му разрешиха да се върне въ Битоля. Когато пребивавахъ въ Дебъръ, дружахъ само съ еврейна Аврамъ Камхи. Когато заминахъ за възстанието, той прѣсналъ слухъ, че съмъ заминалъ за Нова Америка, вѣроятно за да заблуди властта и да не се zlepоставятъ братъ ми и Шакиръ Бегъ. И действително следъ моята липса отъ Дебъръ и отъ родното ми село Дрѣнокъ нищо лошо не се случило нито съ братъ ми, нито съ Шакиръ Бега. Отъ всичко изглеждаше, че този момъкъ, който бѣше на около 22—23 години, е членъ на организацията съ симпатии къмъ Борисъ Сарафовъ.

Най накрай считамъ за неизлишно да приведа следното по интернирането ми въ Дебъръ, Полицейскитѣ приставъ въ Солунъ Панайотъ. Влахъ отъ Велесъ, следъ като ме изпратиха за Дебъръ, срещналъ братъ ми Гюра и му казалъ, че грѣцкитѣ владика искалъ моето заточение въ Мала Азия като твърдѣлъ, че азъ съмъ билъ опасенъ за държавата и отъ Гарванова. Но понеже съмъ билъ вече интерниранъ въ Дебъръ, предъ свършения фактъ, настояването на грѣцкия владика останало безъ последиствие.

А какъ се обяснява тая готовност на пристава Панайотъ да съобщи на брата ми сведенията, дадени по-горе? Този приставъ познаваше братъ ми отъ първото ми интерниране въ родното ми мѣсто презъ 1895 година, когато бѣхъ учителъ въ с. Гумендже. Той ме придружаваше отъ Солунъ до Битоля.

Братъ ми бѣше инциаторъ и отявленъ ратникъ за отварянето на българското училище въ махалата „Пиргитѣ“, както и за съграждането на черквата Свети Георги въ сжщата махала. Той водѣше непосилна и много рискована борба съ гърцитѣ и сърбитѣ въ махалата. Последнитѣ бѣха сполучили съ подкупи да отворятъ сръбско училище, въ което бѣха привлѣчени доста деца на преселени българи отъ селата на долния Вардаръ (Енидже-Вардарско и Солунско).

За участието ми въ Илинденското възстание има сведения въ „Къмъ борбитѣ на югозападна Македония, Кичевско, Битолско, Леринско, Преспанско и Дебърско“, сведения отъ Лука Джеровъ, Георги п. Христовъ, Ангелъ Андреевъ, Георги Папанчевъ и Лазаръ Димитровъ отъ Л. Милетичъ, кн. IV, издание на Македонския наученъ институтъ, София, 1926 г.

Пловдивъ, септември 1942 г.

Лазаръ Димитровъ

Одисеята на Охрид. горско революц. началство въ Албания

(Продължение от кн. 124)

4. X. 1903 г. Цѣла нощ не мигнахъ. Не можахъ да се примиря съ това решение. Не затова, че като навлѣземъ въ Албания, тамъ ще намѣря смъртта си, но изпъкваше желанието ми да не се раздѣлямъ отъ населението, да умра при него. Но, ето че гласъ на укоръ се появяваше отъ дълбочинитѣ на душата ми: „Да умрешъ, да умрете тукъ при насъ! Не знаете ли, не виждате ли, че сега за 2-3 месеца вашето стояние тукъ е смъртъ не само за васъ, но е смъртъ, кървава баня, главно и за самото население? Идете, идете, спасете населението; то е било, е и ще бѣде пакъ стожеръ и за бѣдаща борба, а вие бѣдете сега изкупителната жертва“. Тоя бѣ пжтя за спасяване на населението.

На 5. X. 1903 год. една група майстори отъ 7 души още въ тъмни зори излиза отъ с. Луково и се появява по шосето Охридъ—Дебъръ.

Това сж „устабашията“ Марко Павловъ, Антонъ Е. Кецкаровъ, Лазаръ Димитровъ, Александъръ Г. Чакъровъ, Наумъ Цвѣтиновъ Анастасовъ, Лука Групчевъ и едно момче 14 15 годишно отъ с. Вехчани, останало сираче (баща му и майка му убити презъ възстанието). Гаврилъ отъ с. Модричъ, съ едно магаренце настоятелно поиска да ни придружи като отдѣленъ случаенъ съпжтникъ. Да види съдбата ни поне презъ първия день. Останалитѣ наши четници заминаха за домоветѣ си, защото вече бѣ възможно легализирането имъ.

Групата майстори, дюлгери, облѣчени въ прости селски дрехи, съ скрити револвери въ пазвата, съ торба на рамо, съ тесла на поясъ, съ полускжсани опинци (цървули) вървятъ по шосето къмъ гр. Дебъръ. На „устабашията“ Марко дадохъ на дребно около 200 гроша, да ни купува по пжтя каквото намѣри за добре. Имахъ на разположение около 80 лири турски организационни пари. Приближихме до гр. Дебъръ. На пжтя единъ арнаутинъ продава въ кошъ грозде. „Марко“ купи 2 оки грозде и го разпредѣли на всички. Седнахме да зобаме гроздето. Турчинъ, празнично облѣченъ съ револверъ на пояса, възседналъ на конь, се спрѣ предъ насъ, гледа ни втренчено, и каза: „нерее гидиорсунузъ, бре гяурларъ? (къде отивате бре невѣрници). Марко по арнаутски му отговори, че отиваме въ Матъ да градимъ кули. Турчинътъ изпусна нѣколко псувни — гяуръ, кяфиръ и др., — и си замина. Дойдохме до Дебъръ, като преминахме моста на р. Дринъ. Цѣлиятъ градъ Дебъръ е предъ насъ отъ дѣсна страна. Градътъ има красивъ изгледъ — изложенъ е почти терасовидно. Вървѣхме на северъ покрай рѣката Дримъ. Низами (войници) на купчинки ператъ дрехитѣ си. Минахме покрай тѣхъ, необезпокоени отъ никого.

Вървимъ все тъй на северъ покрай рѣката. Настъпи пладне. Следъ малка почивка пакъ започнахме да пжтуваме. Привечеръ пристигнахме до единъ голѣмъ старъ, високъ мостъ надъ рѣка Дримъ. Презъ моста преминахме на другия брѣгъ на рѣката, започнахме да се изкачваме на с.-з. по една стрѣмнина и пристигнахме въ с. Тополница (Тополяни) арнаутско мюсюлманско село. Марко намѣри ходжата на селото и го помоли да нощу-

ваме при него. Прие ни ходжата. Сложи ни да ядемъ солило отъ сирене и царевиченъ хлѣбъ. Марко се разговаряше съ ходжата на арнаутски езикъ по възстанието, а ние просташки гледахме и слушахме разговора имъ.

На 6. X. сутринътъ излѣзохме отъ с. Тополяни, придружени отъ съпжтникъ арнаутинъ, за да ни заведе въ „Населище“ — една дълга котловина съ разпрѣснати тукъ-тамъ кули. По пжтя съпжтникътъ ни започна да вика съ високъ гласъ, като да говори съ нѣкого отъ срещната страна на котловината. Осъмнихъ се — може би ни се готви „примка“. Казвамъ си — ще успѣя ли да се самоубия? Пѣхамъ ржката въ пазва, пипамъ револвера си.

Къмъ пладне спрѣхме до едни кули. Съпжтникътъ ни получи една бѣла меджидия бакшишъ и ни предаде на другъ съпжтникъ — арнаутинъ отъ селището, за да ни закара въ нѣкои кули въ мѣстността Матъ да търсимъ работа. Събраха се арнаути около насъ и ни вторачено гледатъ. На задаванитѣ въпроси отъ тѣхъ „Марко“ отговаряше. По жестовѣтѣ и погледитѣ на арнаутитѣ виждаше се много опасно положението ни. Събираха се на купчинки арнаутитѣ, шепнѣха си; съпжтникътъ ни отиваше ту при едната; ту при другата купчинка. Най-сетне „устабашията Марко“ заедно съ съпжтника арнаутинъ, казаха ни: „хайде, на пжтъ“. Потеглихме подиръ тѣхъ по камениста мѣстность. Бѣше следъ пладне. Хоризонтътъ се помрачи. Гжсти дъждовни облаци захлупиха цѣлата мѣстность. Проливенъ дъждъ падна. Вода проникна до коститѣ ни. Подслонъ — никакъвъ. Отвореме навреме попипвахъ револвера си, за да се застрелямъ, защото бѣхъ преувѣренъ, че съпжтникътъ ни ще ни предаде или потеря ще ни настигне. Настъпи нощъ. Вървимъ по една камениста пжтека надолу.

Къде отиваме, не знаемъ. Пълна тишина, никакъвъ разговоръ помежду ни. Всѣки бѣше съсрѣдоточенъ въ себе си. Винаги изпъкваше мисълта ми да се самозастрелямъ.

Но може би ще бждемъ спасени. 1% въроятность за щастие не трѣбва да се пренебрѣва. Да не предваряме събитията. Днесъ, утре всички ще се самоубиемъ, нѣма да попаднемъ живи въ ржцетъ на Хамидовия режимъ.

Въ тъмнината нашиятъ съпжтникъ се провикна съ високъ гласъ. Отдалечъ се мѣрна свѣтлина, показа се една стара висока кула. Приближихме се до кулата, седнахме на единъ низкъ полуразваленъ зидъ. Съпжтникътъ ни се качи по една каменна стълба въ кулата. „Марко“ ни каза, че това е една харамийска, разбойническа кула. Тукъ намиратъ прибѣжище разни харамии. Стояхме вънъ около 10 минути. Всички мълчимъ предъ неизвестността, и треперимъ отъ студъ. Бѣхме цѣли виръ-вода. Дъждътъ пвестана, но силенъ вѣгъръ започна да духа, та проникваше до коститѣ ни.

Съпжтникътъ арнаутинъ излѣзе на стълбата и извика: „я кату, я кату“ (елате, елате). Даде ни знакъ да се изкачимъ по стълбата Колкото и малко да стояхме, тѣлото ми се заледи — съ мжка се

изправихъ, съ лазене се изкачихъ съ другаритѣ си по стълбата. Влѣзнахме въ едно малко коридорче. Единъ младъ левентъ арнаутинъ отвори една малка вратичка и ни покани да влѣземъ. Влѣзнахме въ една дългнеста стая. Въ срѣдата на едната стена едно голѣмо огнище, по стенитѣ тукъ тамъ окачени пушки. Единъ старъ арнаутинъ седѣше на „баша“ на огнището. Той ни покани да седнемъ около огнището, да се огрѣемъ. Накладаха дърва на огъня. Душевното ни разположение бѣше критично. Да не би вече сме попаднали въ „капана“! Марко се разговаряше съ стария домакинъ. Последниятъ, забелѣзахме, че нѣщо заповѣдва на Марко. Марко ни каза: — домакинътъ вижда, че сме мокри и каза да се съблечемъ и да изсушимъ дрехитѣ си на огъня.

Стаята не бѣше тъй свѣтла, освѣтяваше се отъ пламъцитѣ на огнището и отъ една малка стенна лампичка съ изкадено шише. Съблѣкохме си минтанитѣ, ризитѣ; намѣтнахме на голи плещи „кебетата си“.

Щомъ изсъхнаха ризитѣ и минтанитѣ, постепенно изсушихме на огъня и другитѣ дрехи. Марко суши дрехитѣ си и се разговаря съ стареца и съ другитѣ арнаути. Колкото и да не разбирахъ арнаутски езикъ, но отъ погледа на арнаутитѣ и тѣхнитѣ жестове все се забѣлязваше, че се говори за насъ. Начесто слушахме думата „комита“. Това ни даваше основание да мислимъ, че сме вече въ „капана“ — живи ще ни уловятъ и ще ни предадатъ. Както азъ сжщо и другаритѣ ми много предпазливо и внимателно събличахме едно, събличахме друго, сушимъ една дреха, обличаме друга и пазимъ да не видятъ револверитѣ ни.

Облѣчени въ полуизсъхнали дрехи, седиме около огнището и слушаеме разговора на арнаутитѣ съ Марка. Веднага туку виждамъ, че съмъ въ строй при полянката до лагера на Военното училище. Звонниятъ ни офицеръ поручикъ Селезновъ вика: „Стои! оржие при нозе! въ фронтъ!“. Сжщо и другитѣ зводове се нареждатъ въ фронтъ съ лице къмъ шосето за Балиефенди (Княжево), за да бждемъ поздравени отъ ротния командиръ капитанъ Фидми. Виждамъ насреща баща си съ фесъ, вуйчо ми Ив. Капчевъ, стария ми вуйчо Никола Паунчевъ, Анас, Талаловъ срещу насъ, чакатъ да се свърши обучението, за да се видятъ съ мене. Баща ми дошълъ въ София да ме изкара отъ Военното у-ще. Селезновъ вика: „Миирно, глави на лѣво“. Стрѣснахъ се и видѣхъ, че съмъ до огнището въ харамийската кула, а не въ лагера отъ 1887/8 година, като ученикъ въ общия класъ на Военното на Негово Височество Алекс. I училище.

На 7. X. 1903 г. въ тъмни зори започнахме да се приготвяваме за пжтъ гладни. Марко помоли да ни дадатъ единъ съпжтникъ, за да ни съпроводи до нѣкоя близка кула, дето бихме могли да намѣримъ работа. Марко ни даде да разберемъ, че нѣма да ни дадатъ съпжтникъ, че работата ни е рискувана. Сбогувахме се съ довчерашия съпжтникъ, на когото Марко даде 20 гроша дребни пари бакшишъ, като изгърси кърпата дето бѣха свързани 20-тѣ гроша, за да се покаже, че ние нѣмаме вече пари. Като се сбогувахме и съ харамитѣ на тая кула, тѣ ни показаха само посоката на кжде да вървимъ, за да отидемъ до друга нѣкоя кула. Потеглихме сами на произвола къмъ северъ. Следъ 2-3 часа Марко ни каза, че сега пжтътъ му

е известенъ — ще отидемъ въ една кула, дето той бѣ работилъ преди 34 години, и ако следъ насъ не последва потеря, и ако въ сжщата кула намѣря старитѣ познайници, ние ще бждемъ спасени. Но надеждата у насъ вече липсваше. Наумче Цѣтиновъ съ мимика ми казваше, че скоро ще ни уловятъ.

Гладъ, жажда, умора минаха предѣла си — бѣхме заприличали на мумии, сѣнки, които се движатъ, безъ да могатъ да размѣнятъ нито дума — гърла засъхнали. Това представлявахме тоя день. Да запомнимъ околността, дивата природа на Албания, това не ни бѣше възможно. Всичкитѣ чувства бѣха почти атрофирани. Само инстинктътъ за животъ ни караше да се движимъ — да вървимъ къмъ северъ. Колкото и единопдушни да бѣхме помежду си, имаше случаи да ставаме нервни до полуда. Днешниятъ день е день, казахъ си, на предсмъртна агония. Да кажемъ всичко онова, което ни е накупѣло въ душата, да прокълнемъ цѣлия свѣтъ, па после да умремъ, да се самоубиемъ.

Несъзнателно седнахъ на пжтя до едно дърво. Последваха ме всички. Всѣки единъ започна да дири въ торбата си по нѣкоя троха царевиченъ хлѣбъ, но безнадеждно. Бѣше пладне — всички лежатъ, мълчатъ. Виждамъ далечъ една кула, не... не е кула, това е кжщата ми. Сѣдамъ до прозореца, гледамъ езерото, а насреща с. с. Рамне, Велестово, Шипокно, Конско и Елшани, мѣрка се въ погледа ми Пещани, Гърпеица и манастира Св. Наумъ.

Предъ мене се представя хубава гледка на града Охридъ. Дохожда при менъ баща ми, грохналъ и старъ. Ето до мене сѣда и жена ми съ църна кърпа на главата; дъщеря ми Марица (14 г.), синъ ми Владимиръ — 9 год. — и Симеонъ — 7 год. — държатъ се ржка за ржка съ боси краченца и съ овехтѣли дрехи, а малката ми дъщеря — 1 годинка — лази въ салона. Стоятъ около менъ и мълчатъ. Пушка грѣмна. Изправихъ се да видя отъ прозореца, а баща ми ме държи и вика: „чакай, чакай!“ спуснаха се жена ми, децата ми да ме хванатъ да не падна отъ прозореца. Отварямъ очи. Предъ себе си виждамъ далечъ сжщата кула. Всички на крака станахме и на пжтъ се опжтихме. Действително пушка грѣмна, но всичко друго бѣше сънь. Вървимъ презъ едно доста гористо мѣсто, прикриваме се, докле видимъ положението — потеря ли е, или случайна нѣкоя хора сж грѣмнали.

Късно вечеръта приближихме до кулата. Тамъ Марко намѣри познатъ човѣкъ, пазачъ на една изоставена кула. Пазачътъ арнаутинъ срещу заплащане нагласи малко храна — царевиченъ хлѣбъ и солило. Легнахме безъ да можемъ вече да мислимъ за сждбата си. Спимъ като заклани.

На 8 X. 1903 г. сутринъта, предстоеше ни да се издължимъ за гостоприемството въ тая кула. Марко направи това — даде му останалитѣ при него 100 гроша. Арнаутинътъ остана премного благодаренъ. Съжаляваше, че нѣма работа, та да останемъ въ тази мѣстность.

Арнаутинътъ, види се, въ знакъ на благодарность, ни изпрати доста надалечъ, и ни каза, че до вечеръта ще можемъ да стигнемъ до мѣстността на Миридититѣ. Газейки минахме рѣката Малка Фьнда, после Голѣма Фьнда. Надалече виждахме една ограда. Тамъ имаше манастиръ, църква,

На вратата на храма стои Разпятието на Христа. Прекръстихме се и се помолихме. Отъ тукъ натакъ до Църна Гора, казваше ни Марко, сж миридити, арнаути, — християни католици.

Следъ пладне пристигнахме до една куличка отъ с. Клементи. Тукъ Марко намъри познати хора. За пръвъ път бѣхме посрещнати доста добре. Нагостиха ни съ царевиченъ хлѣбъ и сирене. Оживенъ разговоръ водѣше Марко съ семейството. Жената на домакина каза на Марко: „Да, ти си майсторъ, познавамъ те, но другитѣ не сж майстори. Познава се това и по ржцетѣ, и по погледа и по обноснитѣ. Тѣ сж безъ друго важни хора отъ възстанието, което стана въ Витолско. Преведе ни Марко този разговоръ.

Ние се изсмѣхме и се представихме, че нищо не разбираме отъ тия работи. Сбогувахме се съ тия добри хора и благодарихме имъ. Единъ отъ тѣхъ ни придружи.

Следъ пладне пристигнахме въ една отстранена паянтова стара кжца. Цѣлото семейство отъ 10-15 души бѣ заето съ прибиране царевича. Едни накладваха царевичина на една страна, други пренасяха мамули (кочани), трети правѣха купи отъ царевичина.

Насѣдахме по тѣхна покана въ двора, а после започнахме да имъ помагаме въ работата.

Следъ свършване на работата късно вечерята качихме се горе въ една голѣма и широка стая. Въ срѣдата на стаята бѣ сложена голѣма кржгла софра съ парчета прѣсенъ царевиченъ хлѣбъ, чинийки съ солило и сирене. Насѣдаха наоколо мъже, деца и жени. Поканени, и ние насѣдахме. Преди да започнемъ да ядемъ, всички започнаха да четатъ молитва на единъ чуденъ монотоненъ гласъ.

И въ тоя случай, и въ други случай отъ влизанието ни въ Албания мъчно ми бѣше, че положението, което заемаме въ това странствование ни позволява нито да записваме, нито да разпитваме, нито даже да имаме моливъ, хартия. Наложено ни се да играемъ ролята на неграмотни простаци, за да избѣгнемъ всѣко подозрение.

На 9. X. съ съпжтникъ отъ това селище пжтуваме по едно гористо мѣсто. Следъ почивка въ горитѣ вечерята пристигнахме въ една кула, паянтова здание, отъ дето се виждаше низината „Задримъ“ и се синѣеше далечъ Адриатическото море. Съпжтникътъ ни препоръча на хората отъ тази кула. Пренощувахме. Сутринтъ на 10. X. 1903 г. съ съпжтникъ потеглихме за мѣстността „Задримъ“.

Нашата тактика бѣше, кждето и да пристигнемъ да търсимъ работа за строежъ на кули, кжщи, а като ни отказваха, молихме да ни дадатъ съпжтникъ до близки селища, кули, все опжтващи се къмъ северъ — къмъ Черна гора.

Отъ Луково потеглихме за Албанска Малесия, после за Матъ, после за Миридито. На 11. X. преди обѣдъ пристигнахме въ мѣстността „Задримъ“. Една благица полянка, която се разтила въ нѣколко ржави на р. Дримъ. Тамъ съпжтникътъ ни заведе въ усамотено едноетажно здание, при политѣ на малка горичка, отъ дето започва и самата мѣстность „Задримъ“.

Препоръчахме се на домакина на зпание-то — християнинъ католикъ, разбира се, като майстори. Казахме му, че привършихме тукъ-тамъ

колкото работа ни попадна; дойдохме сега и въ вашия край да прекараме 2-3 месеца въ кърпене, градене кжщи и кули. Домакинътъ на кулата ни каза, че надали тукъ ще намъримъ достатъчно работа. Следъ тоя разговоръ казахме му, че въ Черна гора имало работа като за насъ хора. Но що да правимъ, не сме тръгнали съ такова намѣрение, че да си изкараме още отъ дома паспорти, та сега сме за никжде. Ще ви молимъ да ни намѣрите срѣдство, за да се прехвърлимъ въ Черна Гора.

— Мжчно е това, каза ни домакинътъ, сега всѣки день минава стража по цѣлата граница на р. Бояна, много опасно е и за васъ, и за човѣка, който ще се реши да ви заведе до границата.

Подиръ малко влѣзе въ селото съ пушка въ ржка единъ мъжъ на възраст 30—40 години. Домакинътъ му каза за насъ, че искаме да отидемъ въ Черна гора, дали се съгласява, да ни заведе до границата.

— Закарвамъ ги казва, още тази вечеръ съ условие:

1) Единъ напалеонъ гюндулукъ-надница, 2) да газимъ на две мѣста ржката Дримъ, 3) да вървимъ усилено презъ цѣлата нощъ, 4) въ случай на опасност не отговарямъ, но при всичко това, ще ги вода презъ мѣста, дето рѣдко стжпва човѣшки кракъ.

На всичко се съгласихме. Въ знакъ на съгласие скоро ни сложи трапеза да се нахранимъ.

Платихме си за храната, дадохме на съпжтника 1 напалеонъ и следъ пладне преди заходъ на слънцето потеглихме на пътъ къмъ Черна гора. Минахме презъ мочурливи ниви. Дойдохме до единъ ржавъ на р. Дримъ. Подъ команда съблѣкохме се голи; дрехитѣ поставихме на главитѣ си, газихме ржката и потжвахме почти до гърлото. Газихме и вторъ ржавъ, и най-после излѣзохме при политѣ на една височина, — верига планини надъ Адриатическо море. Тукъ се облѣкохме и по разпореждане на съпжтника ни постояхме на това мѣсто около 15 минути. Презъ туй време наблюдавахме околността — котловина, равнина, по която се разлива на нѣколко ржави р. Дримъ, покрита съ богата растителность. На ю.-з. виждаме Сенъ-Джiovани, Алесио, Лешъ, Адриатическия брѣгъ. Щомъ настжпи нощъта, потеглихме на горе по планината. Вървѣхме по гърба ѝ отъ лѣва страна слушихме шума на морскитѣ вълни.

Камениста мѣстность. Цървулитѣ ми бѣха се почти изпокжсали. Камънитѣ като съ игли бодѣха стжалата ми. Куриерътъ върви бърже, натяква ни постоянно и ние да вървимъ бърже, за да можемъ зъ тъмни зори да стигнемъ до р. Бояна. Азъ и Лука Групчевъ оставахме все назадъ, не можехме да ходимъ отъ умора. Молихме куриера и другаритѣ ни да поотпочинемъ. Седнахме. Слушахме ехтението на морскитѣ вълни, безъ да можемъ да ги видимъ. Долу въ подножието вълнитѣ се борятъ съ камънацитѣ, и ние скитнициитѣ полумъртви лежимъ на гърба ѝ — верига-планина, която подкача почти отъ устието на р. Дримъ до устието на р. Бояна. Чухъ гласъ „бу тарафанданъ“ (отъ тая страна) както и глухъ разговоръ, шумолене се слушаше. Шепнехме си, да стоимъ, да не говоримъ. Шумътъ се отдалечи и престана да се слуша. Да вървимъ, каза куриерътъ, защото по този хлмъ не трѣбва да ни види зората, слънцето. Всичкитѣ станаха, и азъ се опитахъ да стана. На

ржце, на крака — на четири крака започнах да шавамъ. Помогна ми Марко, изправихъ се. Сълзи прокапаха отъ очитѣ ми — не можехъ да се движа. Марко и куриерътъ почти ме носѣха на ржце. Азъ бѣхъ най-стария отъ всички.

11. X. 1903 г. Въ зори пристигнахме до края на тоя хълмъ-верига. Виждаме долу течението на р. Бояна. Отъ дветѣ страни на ржката изобилна растителност. По разпореждане на куриера всички насѣдахме на закрити мѣста. Настѣпи день — ясно личеше, че покрай ржката отъ устието къмъ Шкодра се движи едно отдѣление аскеръ. Следимъ аскера докле се изгуби отъ очитѣ ни — далече, далече къмъ Шкодра, срещу течението на р. Бояна. Следъ 30 минути слѣзохме покрай ржката, минахме презъ ливади, ниви, стари съграденни пещери, като щерни. Положението ни не допускате да наблюдаваме и описваме виденото.

Седнахме на една малка полянка обградена съ низки гжсти дрѣвчета. Куриерътъ и Марко отидоха при една колибка, при рибаритѣ, а ние останалитѣ полѣгнахме на моравата. Влизамъ у дома си, виждамъ децата, жена ми, баща ми, никой не ми говори, само баща ми съ треперящи ржце,

съ багтунъ въ ржце, посочва ми децата. Разговоръ на високъ гласъ слушамъ. Несъзнателно се намѣрихъ правъ съ револверъ въ ржката си. Свѣстихъ се. Щомъ съмъ легналъ на моравата и съмъ заспалъ и сънувамъ горното — че съмъ отишълъ у дома си. Като станахъ свѣстихъ се. Марко каза: „За да прехвърлимъ ржката трѣбва да дадемъ на рибаритѣ по 3 наполеона за човѣкъ“. Две мнения нѣмаше. Изкарахъ кемера, броихъ 21 наполеона златни, звонкови. Влѣзохме въ лодката и следъ 2 минути се намѣрихме въ Черногорска територия.

Очудени, постояхме до брѣга на ржката, цѣлунахме земята.

Скоро потеглихме навътре, срещнахме кжщичка близо до село Св. Николе. Жителитѣ на тази кжща бѣха арнаути — черногорски поданици. Дадоха ни по 1-2 чашки ракия и ни сложиха да ядемъ. Искахме да заплатимъ, но домакинътъ не прие. Посочи ни пжтя за Улкинъ. Вървимъ къмъ Улкинъ 5 минути, а 10 минути почивка. Тогава почувствувахме по-силна умора и наложителна честа почивка. Едва късно вечерътъ на 12. X. пристигнахме въ Улкинъ.

(Слѣдва)

А. Е. Кецкаровъ

На понлонение въ с. Могила

На 25 октомврий въ с. Могила стана възпоменатално тържество. По починъ на училището, чийто патронъ е войводата Параскевъ Цвѣтковъ, бѣ отслужена панихида. Присѣствуваха отъ Битоля еп. Харитонъ, командирътъ на дивизията, пом. обл. директоръ г. Хр. Миладиновъ, пом. кметътъ на Битоля г. д-ръ Робевъ, официални лица и надъ 150 бранници. Произнесоха речи еп. Харитонъ, командирътъ на дивизията г. полк. Мариновъ и пом. обл. директоръ г. Миладиновъ. Следъ това въ двора на училището бѣ устроено утро, гдето обл. учил. инспекторъ г. К. Църнушановъ прочете народната поема на Параскевъ Цвѣтковъ.

Поемата „Могила“ е изпѣта отъ младия поетъ Цвѣтанъ Чачановски, който въ вдѣхновени стихове е излѣлъ радостта на новоосвободения българинъ, водилъ толкова епични борби за своята свобода.

Подвигътъ на Параскевъ Цвѣтковъ — роденъ въ Плѣвѣнъ на 20 май 1875 г., загиналъ на 8 май 1903 г. въ с. Могила, край Битоля, — е възпѣтъ съ пѣсень, която презъ време на робството както и днесъ — вече 40 год. отъ тогава — се пѣе съ всичкото възхищение и гордостъ на пѣвци и слушатели и заедно съ цѣлия възстанически епосъ, създаденъ презъ освободителнитѣ борби на македонския българинъ, сочи предъ история и свѣтъ чистия български характеръ на тази земя, на Македония, люлката на българската култура.

И тъй както поетътъ заключава:

„Четиридесетъ години отъ тогава!
Борцитѣ скромни днесъ сж великани!
И пѣсеньта имъ роднитѣ балкани
Отъ Дунавъ до Егей отекватъ съ слава

И все така въ полето Оризари
Съ Могила трѣпнатъ въ спомена далеченъ...
И образътъ на Цвѣтковъ — лжчезаренъ.
Тамъ грѣй еднакво съ подвига му вѣченъ!“

Поемата „Могила“ — 272 стиха — съ биографични бележки върху живота и дейността на поета-революционеръ Параскевъ Цвѣтковъ*), въ 16 страници луксозна хартия, цена 10 лева — препоржчваме горещо на Илинденскитѣ дружества. Нека тя се изучава на изусть и нека тя се рецитира отъ младенчески сили съ всичкия ентузиазъмъ на пламенната душа, която е горѣла въ душитѣ на ония, които извоюваха най-почетно мѣсто за Македонската страдална земя въ общобългарската мартирология — за българска свобода, за българска велика, обединена държава!

Ил.

*) Вижъ кн. 5—105 илюстр. „Илинденъ“ 1939 год.

Битоля, Председателю XII Илинденски Конгресъ.

Славни Илинденци! Вамъ, положилитѣ основния камѣкъ на Македонската свобода, Вамъ, доживѣлитѣ осжществяването пророческата вѣра и огнения обетъ — клетва:

„Тиранѣ чудо ще направимъ...

Ний чуждо иго не тѣрпимъ —

Съ юнашка кръвъ ще ви удавимъ,

И пакъ ще се освободимъ!“ —

изпращамъ ви нашитѣ най — сърдечни братствени и мои лични приветствия съ пожелание за ползотворна народополезна на конгреса работа, а на витешитѣ въ този моментъ надъ Васъ свещени духове на геройски загиналитѣ за свободата на Македония и Цѣлокупна България революционери и войници Български и съюзнически паклонъ и свѣтла имъ вѣчна память.

Да живѣе свободна Македония на вѣчни времена и никога недѣлима отъ Майката — отечество, Цѣлокупна и Велика България!

Да живѣятъ героитѣ на славната Илинденска споея!

Председателъ на Свиленградското Мак. Кул. Просв и благотв. братство: *Атанасъ Стоименовъ.*

Бончо Василевъ

Бончо Василевъ, отъ Етрополе, като фелдфебелъ отъ 17 Доростолски полкъ, следъ като бѣ завършилъ съ отличие военно учебната команда, билъ е произведенъ въ чинъ подпоручикъ, следъ което зиминова като войвода на чета въ зап. Македония—1904 г. Героизмътъ, който той проявява, го издигва на високо мѣсто въ револ. организация и нему е повѣрена ржководна роля—инструкторъ на чета въ югозападна Македония. Взелъ участие въ много боеве, той е зле раняванъ на нѣколко пѣти. Останалъ единъ куршумъ въ тѣлото му, вследствие на което починалъ на 4. II. 1937 г. на 65 год. възраст въ Берковица, дето, като капитанъ отъ запаса е заемалъ длъжността началникъ на военното окръжие.

Синъ на родолюбиво героично семейство, не-

говиятъ чичо Лука Боцовъ като възстаникъ въ революционна чета е зле раненъ и останалъ сакатъ въ лѣвата си ржка, а другиятъ му чичо Михаилъ загиналъ тоже като четникъ презъ Руско-Турската война.

Мечтата на единствено останалата негова съпруга и на роднинитѣ му е да се пренесатъ коститѣ му въ родния му градъ Етрополе и да му се издигне скромнъ паметникъ, който да напомня презъ вѣковетѣ, че и тоя живописенъ кжтъ на българското отечество не е останалъ назадъ отъ никой другъ български край въ жертвитѣ, — човѣшки и материални — които сж сложени предъ олтара на свободата за поробения братъ.

Вѣчна да бжде паметта му!

К.

Четата на Бончо Василевъ

Седналитѣ отъ лѣво на дѣсно: 1 5. 6. 7. Кирякъ отъ
2. Георги Пѣвчевъ, 3. Хр. Хр. Контевъ (Севлиево) 4. с. Черешница — Костурско.
Атанасъ Пировски, 5. Бончо Василевъ — войводата, 6. Правитѣ: 1. Яни Лошиятъ, 2.
Тодоръ Прилепски, 7. 8. Георги Наумовъ, 3. 4. 5.
II редъ: 1. Георги Ивановъ — фелдшерътъ, 2. 6. Тома Георгиевъ, синъ на Георги Наумовъ
. 3. Гаки Сидеровъ, 4. Тодоръ отъ Прилепъ. осмия отъ I-та редица, Най-горе куриерътъ.

Транийци на конгреса въ Битоля

(Изъ речъта на Хр. Караманджукъвъ)

Многоуважаеми високи представители на българската духовна, гражданска и военна власт на скъпата за българската душа славна Битолска област.

Любезни битолски граждани.

Отъ страна на Тракийската организация, въ лицето на нейнитѣ подѣления — Тракийския наученъ институтъ, тракийскитѣ културно-благотворителни дружества „Тракия“, тракийския женски съюзъ, тракийския младежки съюзъ и студентската корпорация на следващитѣ своята наука млади тракийци, както и отъ страна на всички тракийски българи, които днесъ радостно се възвръщатъ и наново укрепяватъ по своитѣ освободени родни огнища въ Бѣломорска Тракия, въ качеството ми днесъ на председателъ на тракийския наученъ институтъ и скромнѣнъ нѣкога участникъ въ Македоно-одринското революционно освободително движение и въ Илинденско-преображенскитѣ събития презъ 1903 година, азъ ида при васъ съ радостно вълнение, драги Илинденци, по случай тържествения ви съборъ въ честъ на 39 годишнината отъ Илинденското въстание, събрани тукъ въ тая свещена българска земя, Пелагония, тукъ въ Битоля, при историческото Смилево, родното мѣсто на Даме Груевъ, патриархътъ на българското македоно-одринско освободително движение и единъ отъ създателитѣ и първенцитѣ на Илинденската революция, ида отъ името на тракийскитѣ българи тукъ предъ гордитѣ Пелистеръ, Червената стена и Бабуна, предъ Каймакчаланъ и завоя на р. Черна, и да се поклоня предъ свещената паметъ и славата на загиналитѣ борци за свобода и братство българи отъ Македония и намѣрилитѣ тукъ въ околноститѣ на тая тъй лелеяна на сърдцето на всѣки българинъ напоена съ изобилна кръвъ българска земя сложили коститѣ си и хилядитѣ български воини за освобождението на Македония и величието на България и българския народъ, ида при васъ живи участници при изграждане на Илинденската епопея да ви поздравя тукъ, за дето въ утрото на вашитѣ младини и съ трепета и пламенността на сърдцата ви по единъ високъ идеалъ вие участвувахте въ историческата борба презъ 1903 година и вложихте неустрашимо, съ любовъ и себеотрицание, вашитѣ усилия и енергия въ дѣлото за изграждане нова по-свѣтла и по-радостна сждба за македонскитѣ българи, за свободата на Македония и обединението на българския народъ; ида най-после да сподѣлимъ общата радостъ на всички българи отъ свободното ни отечество, на българитѣ отъ Македония, Тракия, Добруджа и Поморавия, за спечелената свобода, за щастливитѣ придобивки, които имаме днесъ, благодарение скъптитѣ жертви, които даде нашиятъ народъ отъ всички страни на нашата земя, благодарение мждротото рководство на сждбинитѣ на България отъ страна на нашия любимъ Царъ Борисъ III и правителството му, и благодарение на решителната подкрепа, която ни дадоха нашитѣ съюзници велики държави и скъптитѣ жертви на великия германски народъ, тъй великолепно воденъ отъ

победи къмъ победи отъ неговия достоенъ водачъ Адолфъ Хитлеръ, на който дължимъ сърдечна признателностъ и висока благодарностъ.

Но, драги Илинденци, дѣлото, мждното и трудното дѣло, за което вие, ние и цѣлиятъ български народъ се бори до сега съ рѣдка преданостъ и всеотдайностъ, и се наложиха толкова морални и материални жертви, още не е довършено. Остава да се доизгради и завърши нашиятъ всебългарски идеалъ, нашата обща цель: отъ една страна да видимъ и останалитѣ наши неосвободени скъпи родни земи на юго-западъ, на северозападъ и на изтокъ частъ по-скоро свързани и приобщени къмъ майката отечество; отъ друга страна да работимъ за сплотеностъ и единство на всички българи отъ всички краища подъ българското небе, да работимъ за създаване високо съзнание за дългъ и изпълнение къмъ нашата държава и къмъ нашия мждъръ и достоенъ Царъ, да се трудимъ честно и искрено за повече дисциплина, за повече редъ и за повече културни и стопански придобивки и успѣхи въ нашия личенъ, общественъ и държавенъ животъ, което най-вече се налага днесъ, когато войната още бушува, когато поради това могатъ да ни се наложатъ и нови жертви, за да запазимъ и доразвиемъ припечеленото и постигнатото до сега. Въ това отношение подвигътъ на живитѣ Илинденци, които дадоха най-добрия примѣръ, за да се види какъ трѣбва и какъ може да се обича родината и да се служи на нея отъ душа и сърдце, тъй, съ своя крепкъ духъ и достойно дѣло, съ своето слово и съ своя примѣръ въ живота, безъ всѣко съмнение ще продължатъ до край дѣлото си за назидаване на днешнитѣ и идващи поколения, та тъй съ общи усилия на всички българи подъ мждротото рководство на Царя на българитѣ и българския тронъ да изградимъ една наистина цѣлостна, крепка и културно—стопански и политически мощна България, която не само да държи здраво въ ржцетѣ презъ вѣковетѣ сждбинитѣ на българския народъ, но да бже още стожеръ на Старопланинския полуостровъ, а и здравъ крепителъ въ юга на новия редъ, който сега се кове въ Европа. Съ тия мисли и пожелания азъ още единъ пжтъ ви поздравявамъ драги Илинденци и Ви пожелавамъ здраве и бодростъ и дългъ животъ, за да дочакате и вие пълното обединение на българския народъ и да се радвате на велика и щастлива България, която да пребже въ вѣки вѣковъ.

Да живѣе свободна, велика и обединена България!

Да живѣе [Негово] Величество Борисъ III Царъ-Обединителъ, Царъ на всички българи!

Признателностъ на нашитѣ съюзни държави и вѣчна благодарностъ на великия германски народъ и неговия достоенъ и славенъ вождъ Адолфъ Хитлеръ!

Да живѣятъ Илинденци!

Жертвитѣ при потушаване на Илинденското въстание

продължение отъ книга 6 (135)

Ето имената на тия нещастни жертви

† Филю Роговъ
† Василъ Роговъ
† Диме Главчевъ
† Митре Бабчоровъ
† Сия Бабчорова

† Дамянъ Василевъ
† Петъръ Поповъ
† Никола Стефовъ
† Сидо Търповъ
† Риса Срянова
† Иванъ Пецовъ

17. с. Блаца

На западъ надъ село Черешница на сжщата котловина е разположено селото Блаца. Дветѣ села се отдѣлятъ отъ единъ високъ баиръ. Поради това, че и Блаца е разположено на високо и мжно пристъпно мѣсто, то не е било нападано отъ баши-бозукъ. Обаче на 22 августъ войски идващи отъ къмъ с. Вишени го нападнали, ограбили го и го подпалили. Населението се било разбѣгало. *Отъ 96-тъ кжци, които броело селото, изгорени били 70.* Въ селото и при бѣгството на населението отъ него били убити следнитѣ лица:

† Михаилъ Петровъ, 65 год. убитъ съ куршумъ
† Досо Димитровъ 80 год. убитъ съ ножъ
† Стерйо Влаше 12 год. убитъ съ ножъ
† Атанасъ Василевъ 20 год. разсѣченъ
† Търпче Костадиновъ 75 год. убитъ съ ножъ

† Пандо Костадиновъ 80 год. убитъ съ ножъ
† Анастасъ Комитовъ 70 год. убитъ съ ножъ
† Петре Кузмановъ 60 год. убитъ съ ножъ
† Нунта Атанасова 60 год. убита съ ножъ
† Елена Атанасова 25 год. убита съ ножъ.

Освенъ убититѣ тежко сж били ранени и лицата:

† Деспа Пандова 50 год.
† Димитъръ Пандовъ 12 год. и
† Тана Пандова 14 год.

На 23 ноемврий, когато минахъ край селото, тѣ не бѣха още изцѣрени.

Село Блаца е дало 27 четници, отъ които въ разни сражения сж били убити: † Илко Вангеловъ и † Пандо Николовъ.

18. с. Кондороби

Това село е било нападнато на 15 августъ отъ войски и баши-бозукъ, воденъ отъ Джаферъ бей, кулата на когото по-напредъ е била изгорена отъ въстанници. Населението предварително е

било забѣгнало въ с. Тиовлища. Въ продължение на нѣколко дни ограбени и опожарени сж били всички 23 кжци, колкото е броело цѣлото село.

19. с. Вишени

Въ това село турцитѣ сж държали гарнизонъ отъ около 50 души войници. На 21 юлий въстанниците решили да нападнатъ гарнизона. Завързало се сражение, което е траяло доста дълго, докато на гарнизона е пристигнала отъ вънъ подкрепа и той е напустналъ селото. Тогава въстанниците заедно съ цѣлото население се оттеглили въ мѣстността Присой. Следъ 8 дни населението не-обезпокоявано отъ никоя страна, завърнало се въ селото и почнало вършитба. Тѣй продължило положението до 22 августъ, когато многобройни войски и башибозуци идващи отъ къмъ Костуръ съ честа стрелба приближавали селото. Населението се разбѣгало и се укрило пакъ въ гористата мѣстность Присой. Войски и башибозукъ нахлули въ селото, ограбили го и го подпалили. *Въ 24 часа изгорени били 172 кжци. Останали здрави само 14*

кжци. На другия день 23 августъ войскитѣ обградили мѣстността Присой, където се укрило населението, и следъ като то цѣлото е било ограбено и оставено буквално голо, предъ очитѣ му еж били убити:

† Коле Лейковъ 65 г. и Диме Карайорговъ 65 год., убити съ пушка, и Гиле Сотировъ 55 год., закланъ съ ножъ.

Двама други селяни били отвлечени отъ войскитѣ и покрай селото Габрешъ били мъченически умъртвени. Тѣ сж били:

† Свещеникъ Трифунъ 65 год. и Сидеръ Бакрачевъ 65 год.

Вишени е дало 70 четници, отъ които въ разни сражения съ войскитѣ сж били убити:

† Пандо Бакрачевъ и Яни Мелйовъ.

20. с. Шестеово

Войски и башибозукъ, предвождани отъ Веджи бей и юзбашията Караманъ бей потеглили отъ Костуръ на 25 юлий направо за Шестеово. Населението напустнало селото и се укрило въ гористата планинска мѣстность Черна-гора. Войски и башибозукъ обградили селото и го подпалили. *Изгорѣли 30 кжци и 22 плѣвни.* Убита е била въ селото:

† Мария Малковска 90 год.

На другия день други войски нападнали селото, подпалили нѣколко кжци и убили лицата:

† Янаки Илиевъ 90 г., Мильо Новачковъ 70 г. Петра Сърбинова 29 год.—убити съ ножъ. Султана Недѣлкова 20 год.—обезобразена.

Следъ три дни населението се завърнало въ селото и се прибрало въ останалитѣ здрави

кжщи, дето останало цѣлъ месецъ необезпокоявано отъ никого. На 31 августъ следъ сражението при Апоскепъ ненадейно то е било нападнато отъ войски и башибозукъ и досущъ ограбено — жешитѣ били останали само съ по една риза. Този день били убити съ пушка:

† Мария Панова 35 год.

† Яни Сиркеловъ 68 год.

Шестово е дало 57 четници, отъ които въ сражение е билъ убитъ само единъ, а именно Янаки Спасковъ 25 год.

21. с. Поздивища

Това село е било нападнато на 23 августъ отъ войски, които идвали отъ къмъ Леринъ презъ с. Бабчоръ. Населението е било забѣгнало въ гористата планинска мѣстность Черна-гора край с. Кономлади и въ планината Лисецъ. Селото било ограбено и подпалано. *Отъ 110 кжщи, колкото е броело селото, опожарени били 30 кжщи и 23 плѣвни.* Сжщиятъ день убита е била въ селото:

† Ристевица Спасова 50 г.

Лазовица Лазарова 65 г. — изгорѣла жива въ кжщи

Следъ престояване въ селото около 4 часа, войскитѣ го напуснали и заминали къмъ с. Габрешъ.

Поздивища е дала 70 четници, отъ които само двама сж били убити при сражения съ войскитѣ:

† Търпе Траяновъ † Андонъ Кузовъ.

22. с. Черновища

Войскитѣ, които въ гористата мѣстность При-сой обградили и ограбили укрилото се население отъ Вишени, спуснали се надолу, минали презъ с. Жервени и на 23 августъ нападнали селото Черновища, *ограбили го и го подпалили.* Населението е забѣгнало и се укрило въ близкитѣ гори. До вечерята изгорѣли всички 40 селски кжщи и

плѣвни. Нѣколко дни следъ опустошението, въ селото е дошелъ гавазинъ на грѣцкия владика заедно съ нѣколко илявета и е поканилъ селския свещеникъ да се яви предъ владиката въ Костуръ. Свещеникътъ придруженъ отъ брата си, по пѣтя за Костуръ е билъ мжченически умъртвенъ заедно съ брата си.

23. с. Дреновени

То броело 110 кжщи. Когато на 25 ноември влѣзохъ въ селото, *видѣхъ само 9 кжщи здрави.* Останалитѣ 101 кжщи били ограбени и подпалени отъ сжщитѣ войски, които на 23 августъ опустошили селото Черновища. Населението като видѣло, че войски съ честа стрелба приближаватъ селото, е забѣгнало една частъ къмъ близката селска гора, а друга къмъ планината надъ Поздивища. Но едно кавалерийско отдѣление се спуснало подиръ разбѣгалото се население, заловило 10 души мжже, между които и селския свещеникъ Яни, повърнало ги въ селото и ги предало на военния комендантъ. Тукъ, на селската мера, *всички 10 души сж били разстреляни.* Ето имената на тѣзи нещастници:

† Наке Гяке Королевъ 75 год.

† Лазо Сотировъ 62 год.

† Свещеникъ Яни	75 год.
† Геле Миянчевъ	73 год.
† Лазо Переловъ	77 год.
† Кръстю Нолевъ	65 год.
† Нумо Гювеловъ	70 год.
† Глигоръ Р. Петровски	65 год.
† Глиоръ Миовъ	48 год.
† Нико Колковъ	28 год.

Отъ сжщото село въ разни схватки съ войскитѣ сж били убити като четници и следнитѣ лица

† Димитъръ Д. Королевъ	27 год.
† Лексо Р. Лексовски	18 год.
† Яни Д. Фотевъ	35 год.
† Мелий Гилевъ	33 год.
† Георги Р. Переловъ	42 год.

24. с. Дѣмбени

Осем дни следъ обявяване на възстанието, на 28 юлий, редовни войски, илявета и башибозукъ съ честа стрелба отъ къмъ Св. Недѣля и Четирогъ приближавали селото. Всички мжже напуснали селото. Преди да влѣзатъ, войскитѣ открили артилерийски огънь. Уплашенитѣ жени и деца хукнали да бѣгатъ въ планината. *Войскитѣ и башибозукътъ нахлули въ селото, ограбили кжщитѣ, подпалили го и се спуснали да преследватъ разбѣгалото се население.* Тоя пѣтъ намѣрили смъртта си следнитѣ лица:

† Търпенъ Ангеловъ	70 год.	убитъ съ курш.
† Йото Радковъ	79 год.	" " "
† Митре Терзийски	102 год.	" " "
† Трайко Ангелковъ	80 год.	" " "
† Ставро Кенковъ	70 год.	" " "
† Димко Гулиевъ	80 год.	" " "
† Митровица Аджиевска	65 год.	" " "

† Динковица Салимезова	60 г.	убита съ куршумъ
† Лазовица Каралжова	60 г.	" " "
† Илица Шупкова	90 г.	" " "

На помощъ на населението притекли се на близо намиращитѣ се чети, които отблѣснали нападението на турцитѣ и ги накарали да се оттеглятъ. Следъ два дни населението почнало да се завръща въ селото, а следъ 15 дни то се заловило съ вършитбата. Но неуспѣло още да свърши всичко, на 25 августъ отъ къмъ Дреновени съ честа стрелба се появила многобройна войска, която засбикилила селото. Една частъ отъ населението се разбѣгало и при бѣгството убити сж били следнитѣ лица:

† Лексо Ангеловъ	65 год.	убитъ съ куршумъ
† Геле Цилиовъ	80 год.	" " "
† Динко Миовски	58 год.	" " "
† Кръсто Ризовъ	80 год.	" " "

(Следва)

Братя Наки и Никола Паскалеви — Догенарови

Наки Паскалевъ още въ турско време бѣ въ гр. Ксанти. Имаше си собствена фурна и др. имоти, а по-младиятъ му братъ Никола бѣ бакалинъ въ родния си гр. Хрупища. Нѣма българинъ, посетилъ Ксанти, да не е билъ приютенъ отъ Наки Паскалевъ. Нѣма народополезна инициатива, безъ той да бжде на чело. Помощъ ли ще се събира за нѣкъде, той е пръвъ пръвъ е и въ революционнитѣ тайни. Неговата кжца служи за свѣрталище на всички родолюбци.

За отваряне на българско училище и църква въ гр. Ксанти той не е спалъ по цѣли нощи до като организира българитѣ. Съ голѣмото си влияние предъ беговетѣ той узналъ, че за да може да се постигне полесно поставената целъ, инициативата трѣбвало да бжде подета отъ мѣстни българи, а понеже всички били преселници, той проагитирва и всички българи въ гр. Ксанти смѣниха нофужитѣ си и се записаха за ксантійски жители и подеха открита борба за черква и училище. Съ много трудъ и жертви тѣ изградиха двата мощни фара на българщината — училище и църква, чрезъ които бѣ запазенъ български духъ до днесъ въ прѣки жестокостта на поробителя.

Този голѣмъ българинъ, обаче, не можа да види изгрѣва на толкова очакваната българска свобода и да ѝ се нарадва.

Терзанъ, уморенъ и материално съсипанъ той почина преждевременно.

Братъ му Никола има не по-малко заслуги къмъ народното дѣло въ гр. Хрупища.

Неговата кжца и дюкянъ бѣха свѣрталище на всички българи отъ Костенарията. Чрезъ него неусѣтно се провеждаше цѣлата революционна кореспонденция и се правѣха всѣкакви покупки за четитѣ. Нищо не бѣ въ състояние да го уплаши. Всички закани отминаваше безъ колебание.

Въ 1906 година като районенъ войвода трѣбваше да анкетирамъ едни дѣла.

Въ гр. Хрупища революционеръ до това време не бѣ влизалъ въпрѣки родолюбието на всички българи. Българскитѣ кжци бѣха посрѣдъ гърци, турци, власи и албанци — една смѣсца

отъ народности, които на всѣка цена искаха да унищожатъ българитѣ.

Чисто българска махала не съществуваше, а гарнизонътъ въ гр. Хрупища бѣ по-силеи отъ този въ гр. Костуръ.

Чрезъ неустрашимия ржководитель — учителя Георги Христовъ — една нощъ се вмѣкнахъ незабелязано въ една кжца, намираща се въ покрайнинитѣ на града. Трѣбваше да се преброди цѣлия градъ, отъ кжца въ кжца, за да се направи нуждната анкета. Ржководительтъ не можеше да ми бжде разводачъ, защото бѣ заподозрѣнъ и следенъ отъ властитѣ. Сребро Янковъ и Никола изпълниха тази задача отлично.

Една нощъ се случи нѣщо наочаквано. Единъ отъ учителитѣ пиянствуваше, та бѣхъ заповѣдалъ да не му обаждатъ за моето пристигане, да не би въ нетрезво състояние да ме издаде, безъ да желае. Кой знае какъ, обаче, той узналъ за моето присѣствие и вечерята къмъ 12 часа почва да тропа на вратата. Всички бѣхме изненадани. Не знаейки кой е нощниятъ гостъ, азъ грабнахъ оржжието си, но Никола не остана назадъ. Той грабна пистолета си и каза — ако грѣмне, това ще е знакъ, че има опасностъ, та да избѣгамъ презъ южната страна на кжщата. За щастие работата се изясни.

Много славни дѣла покриватъ живота на Никола Паскалевъ Доленаровъ.

Гърцитѣ знаеха неговитѣ подвизи и не му простиша. Съ идването имъ презъ 1912 година тѣ взеха всички мѣрки да го съсипятъ морално и материално, до като го опросташа окончателно. Виждайки непоносимия тероръ, той се принуди да се пресели въ гр. Ксанти, но отъ многото изтезания почина преждевременно и той като брата си. Богъ да прости и двамата! Вѣчна имъ слава!

Сега тѣхнитѣ семейства живѣятъ въ гр. Ксанти. Макаръ и въ мизерия, тѣ иматъ щастieto да се радватъ на българската свобода, за която се бориха и умрѣха тѣхнитѣ скжпи Наки и Никола!

Кирякъ Шкуртовъ

Бившъ Костурски районенъ войвода

ПОЛОЖЕНИЕТО

Съ английската офанзива срещу армията на маршалъ Ромелъ въ Египетъ и съ американско-английското нашествие въ френскитѣ владения въ Северна Африка и по нѣкои мѣста въ западна Африка, войната между силитѣ отъ осьта и англо-американската коалиция навлѣзе въ нова фаза.

Непрекъснатитѣ удари, които германската войска, подкрепена отъ дивизии на Италия, на Ромѣния, Финландия, Унгария и Словакия, нанасяше на войскитѣ на Съветска Русия, докараха последната до положение на една крайно изтощителна отбрана и едва ли не на изчерпване на материалнитѣ и на моралнитѣ сили на тоя единственъ воененъ противникъ на Германия, жертвувашъ се въ името на общата ужъ кауза на тѣй нареченитѣ съюзници. Неудържимото положение на Съветския съюзъ застави въ последно време самъ Сталинъ, чрезъ изявления, направени предъ единъ американски дописникъ, да заяви високо и недвумислено, че е крайно време англичани и американци да откриятъ вторъ

фронтъ, за да се облекчи тежестта, понасяна отъ Съветска Русия. Сталинъ подчерта това още по-ясно и категорично и въ речта си, която държа напоследъкъ по случай празника на тѣхната революция и съ това даде въ Лондонъ и въ Вашингтонъ да разбератъ, че това не сж само едни общи пожелания, които могатъ да останатъ и безъ очаквания отзвукъ, а е категорично, настоятелно искане, направено не само по формаленъ, канцеларски редъ, но и чрезъ даване на тържествена публична гласностъ. За съветска Русия ножътъ, вижда се, бѣ опрѣлъ до коктла и тя не е могла да продължава да се разхлажда съ топлата вода на англо-саксонскитѣ все неосжществяващи се обещания за образуване на истински облекчителенъ вторъ фронтъ. Сталинъ заяви въ споменатата речъ, че образуването на вторъ фронтъ е необходимо не само въ интереса на Съветска Русия, но и въ собствения интересъ на англичани и на американци.

И действително, руското предупреждение трѣбва да е било твърде сериозно, тѣй като веднага следъ него

дойде англо-американската акция, по цѣлия почти североафрикански брѣгъ: осмата английска египетска армия, засилена съ въздушни и други войскови части, предприе крайно ожесточени нападения при Елъ Аламейнъ срещу армията на маршалъ Ромелъ и следъ упорити сражения взели и отъ дветѣ страни голѣми кървави жертви, тя успѣ да пробие германо-италианската отбранителна система и да накара войскитѣ на Осьта въ Египетъ да отстъпятъ. Едновременно съ тия действия на осмата английска армия по западните и по северните африкански крѣгове — съставляващи частъ отъ френската колониална империя, се развиха военни събития, които могатъ да се окажатъ отъ решаващо значение за по-нататъшния ходъ на сегашния свѣтовенъ конфликтъ. Американски войскови части, които наброяватъ нѣколко десетки хиляди души, но чийто брой все още не може точно да се знае отъ обществото, успѣха, съ извънредно силната подкрепа на английски и американски бойни кораби и въздушни сили да направятъ десанти и да се затвърдятъ по френското африканско крайбрежие — главно въ френско Мароко и въ Алжирия. Тази акция, която е отъ действително внушителни размѣри, можа за сега поне да успѣе благодарение на съсѣдоточаването на огромни количества военни и транспортни англо-американски кораби и безъ съмнение благодарение на косвената и прѣка подкрепа на известни елементи отъ френскитѣ военни и граждански власти въ френска северна Африка, които изглежда сж конспирирали и тайно отъ френското правителство въ Виши сж улеснявали подготовителната работа на англо-американското нашествие.

Важността на тия събития се крие не толкова въ самитѣ военни действия на неприятелитѣ на силитѣ отъ Осьта, колкото въ това, че тия действия дойдоха да поставятъ Франция, такава, каквато я остави примирието следъ военната ѝ капитулация въ първия периодъ на сегашната войва, предъ едно ясно, недвусмислено решение да се опредѣли съ кого отъ воюващитѣ е и ще бжде. Тия действия, дойдоха да турятъ край на нейния неутралитетъ и на нейното изчакване на събитията.

Това е действително нѣщо много по-сжществено и важно отъ една, колкото ще тя и да е шумна военна акция въ дадена областъ на огромния воененъ фронтъ, който обхваща днесъ почти цѣлото земно кълбо.

Знаеше се отъ всички, че досегашното резервирано държане на Франция по отношение на гигантскитѣ усилия на силитѣ отъ Осьта за запазване на Европа отъ разрушителнитѣ сили на болшевизма и отъ отровното влияние на Англия върху нѣкои страни отъ европейския континентъ, спѣваше тия усилия главно поради това, че тая именно Франция, като голѣма европейска сила съ стари традиции и съ бждещи не малки възможности, все още оставаше за бждещото да си каже пълната, искрената дума по новитѣ, голѣмитѣ и жизнени въпроси, които Осьта вече ясно и категорично постави предъ всички европейски страни: по въпроситѣ относно установяването на единъ новъ редъ въ Европа по разбиранията на Берлинъ и на Римъ.

Съ англо-американската акция въ френска северна Африка за Франция на маршалъ Петенъ настѣпи часа на категоричното ѝ изяснение по тия въпроси. Това е, безспорно, една значителна придобивка за силитѣ на Осьта, която далече надхвърля временнитѣ и частични

военни неуспѣхи на итало-германския африкански корпусъ въ Египетъ и Киренаика.

Преди всичко, веднага следъ нахлуването на англо-американски войски въ Мароко и въ Алжирия, германски и италиански войски, като противомѣрка, навлѣзоха въ незавзетата френска територия въ европейска Франция и се спузнаха до испано-френската граница и до срѣдиземноморския френски брѣгъ като завзеха всички стратегически мѣста отдето можеше да се предполага че ще искатъ англичани и американци единъ денъ да нахлуятъ въ европейския континентъ. Съ това Европа се обезпечи и откъмъ тая страна, която досега не бѣ въ сигурнитѣ рѣце на Осьта, а Франция остана изцѣло подъ непосредствения бдителенъ надзоръ на Германия.

Отъ какво голѣмо политико-военно значение за сигурността на Европа, за чието бждеще устройство сж взели грижата силитѣ отъ Осьта, е тази промѣна настѣпила въ поведението на Франция, се вижда добре отъ конвулсиитѣ, които последната изживѣва презъ последнитѣ дни и които се изразяватъ най-ярко въ репликитѣ, които си даватъ чрезъ телеграми, послания, заповѣди и позиви по радиото първитѣ хора отъ управлението на Франция. Повече отъ десетъ дена се изминаха откакъ започна англо-американската акция въ северна Африка и все още обществото не може да разбере Дарланъ отцепникъ ли е, миналъ ли е на страната на противникитѣ на Осьта или действително изпълнява нарежданията на маршалъ Петенъ за защита на френскитѣ територии отъ който и да е билъ нападателъ. Хвърли се дори съмнка на съмнение и върху държанието на самия Петенъ. Не играе ли и той мѣкаква игра?

Че е имало и има французи, които и при сегашнитѣ обстоятелства симпатизиратъ на бившитѣ си съюзници, поради които собствено днесъ Франция изпадна въ такова плачевно състояние — не е тайна за никого, най-малко пъкъ за силитѣ отъ Осьта; но че има, и не малко французи, които гледатъ трезво на нѣщата и разбиратъ, че Франция не може да живѣе и да се развива безъ едно разбирателство и дори сътрудничество съ Германия — и въ това нѣма никакво съмнение. Кои сж първитѣ и кои вторитѣ — близкитѣ дни ще покажатъ. Тѣ ще покажатъ и кои отъ тѣхъ ще наддѣлѣятъ въ сегашната идейна бъркотия всрѣдъ френския народъ, изправенъ за втори пътъ презъ тая война предъ страшни изпитания.

Въ туй време, силитѣ на Осьта осигуряватъ защитата на Европа не само и откъмъ срѣдиземноморския брѣгъ на Франция, но и въ островъ Корсика и по брѣга на Тунизия, — който има извънредно голѣмо стратегическо значение, тъй като той е много близо до Корсика и заедно съ нея съставлява ключъ за входа отъ Западно Срѣдиземно море къмъ Източно Срѣдиземно море. Ако германскитѣ и италиански войски успѣятъ да се затвърдятъ и здраво да овладѣятъ този именно тунизийски брѣгъ — и по-специално важнитѣ пристанища Бизерта и Тунисъ — тѣ ще бждатъ фактически господаритѣ на Срѣдиземно море и всички жертви и усилия на Англия и на С. А. Щати за възстановяване на изгубената си свобода и движение по това море ще отидатъ напраздно. Борбата за овладяване на тоя „ключъ“ сега е отъ решително значение.

СКРЪБНА ВЕСТЬ

Демиръ-Хисарското д-во Илинденъ съ голѣма тѣга на сърдце известява, че многозаслужилия революционенъ деецъ, четникъ и войвода, илинденецъ

МАРКО ХРИСТОВЪ МАРКОВЪ

отъ с. Сопотница, Крушовско, въ четвъртъкъ, 30 юлий въ 9 часа преди обѣдъ внезапно се помина, отъ апопл. ударъ, на своята 63 год. възраст, въ родното си село Сопотница, където бѣ дошелъ преди една седмица за да се нарадва на своя роденъ край освободенъ отъ чундото иго, за чието освобождение той неуморимо се е борилъ съ пушка цѣли 6 години.

Вѣчна му паметъ, миръ на праха му!

Погребението му се извърши въ храма св. Никола въ с. Сопотница.

с. Нванъ 31. VII. 1942 г.
